

☼ An Lúibín ☼

16 Iúil 2017

Tábhacht le teangacha Bundúchasacha

Sa chéad seachtain de Mhí Iúil san Astráil déantar *National Aborigines and Islanders Day Observance* (NAIDOC) a chomóradh. Thosaigh seo sna 1920í nuair a thosaigh grúpaí Bundúchasacha ag cur i gcoinne na leithcheala a bhí á dhéanamh ar Bhundúchasaigh. Ba é an téama i mbliana 'Tá tábhacht lenár dteangacha' agus béim á cur ar an nasc idir teangacha agus dúchas.

Sular tháinig na hEorpaigh bhí 250 teanga á labhairt san Astráil agus iad roinnte ina 600 canúint. Níl ach ocht dteanga dhéag á labhairt anois ag gach glúin de ghrúpa teanga, agus níl na teangacha sin slán ó chontúirt. Tá, b'fhéidir, céad teanga ann nach bhfuil á labhairt go líofa ach ag seandaoine.

Tá sé de chuspóir oifigiúil ag an rialtas feidearálach teangacha Bundúchasacha a chaomhnú agus a chosaint. Os a choinne sin, tá roinnt rialtais stáit ann a dhéanann faillí i dteangacha Bundúchasacha nó a chuireann srian lena múineadh ar mhaithe (dar leo) le foghlaim an Bhéarla. Fiú sna stáit atá sásta na teangacha a chothú i bprionsabal, tá déanamh an ghnó de réir thoil agus acmhainní na scoileanna féin. Tá gá, mar sin, le beartas fíornáisiúnta.

Tá taighde déanta a chuireann in iúl go bhfuil baint mhór idir caomhnú teangacha mionlaigh agus cumas teacht aniar i bpobail mhionlaigh. An t-eolas cultúrtha atá ag siúl le teangacha tá baint aige le fostaíocht i bpobail Bhundúchasacha. Cuidíonn an t-eolas sin le caomhnú na bitheagsúlachta in éiceachórais na tíre, agus tá gá ag pobail bheaga réigiúnacha le daoine dátheangacha chun ateangaireacht a dhéanamh agus chun seirbhísí rialtais a chur ar fáil. Tá baint freisin idir saothrú dúchais agus cothú na sláinte; tá an fhéinmhuinín chultúrtha agus an tsláinte fite fuaite ina chéile. Taispeánann an taighde gur fearr a éiríonn le daltaí nuair atá meas ar an teanga dhúchais ar scoil agus sa bhaile agus a thugtar an dara teanga isteach mar theanga bhreise.

I lár agus i dtuaisceart na tíre is láidre agus is leanúnaí na seanteangacha. I ndeisceart na tíre tá daoine ar a ndícheall ag athbheochan teangacha a chuaigh i léig. Cuireadh, mar shampla, an *Victorian Aboriginal Corporation for Languages* ar bun i 1994 chun tabhairt faoi cheist chailleadh na dteangacha. Déanann sé cláir theanga a chur ag obair i gcomhar le chéile agus iad á reachtáil ag pobail áitiúla. Is éard is aidhm dó teangacha Bundúchasacha a athghabháil agus a thairfeadh, taighde a dhéanamh orthu agus áiseanna teagaisc a chur ar fáil.

Féach:

https://www.humanrights.gov.au/sites/default/files/content/social_justice/sj_report/sjreport09/pdf/sjr_ch3.pdf

<http://www.vaclang.org.au/>

Tionól Gaeilge Griandóite

Bhí Scoil Gheimhridh Sydney ann i Mí an Mheithimh agus tionól na Gaeilge Griandóite ar bun mar chuid di Dé Luain 12 Meitheamh. An Dr Val Noone a d'fháiltigh roimh an slua agus ba é Anders Ahlqvist, scoláire Ceilteach den chéad scoth, an cathaoirleach. Ba iad Éamon Ó Ciosáin agus Greg Byrnes na príomhchainteoirí, agus bhí Stuart Traill, Marc Ó Conaill agus Éilis Hurst i mbun fóraim.

Thug Éamon Ó Ciosáin caint faoi *'An t-Éireannach, 1934-37, an chéad pháipéar nuachta seachtainiúil Gaeilge'*. Sna 1930í bhí geilleagar na hÉireann in ísle brí. Bhí Fianna Fáil i gcumhacht faoi de Valera agus súil ag daoine dá

réir le feabhsú sóisialta agus neamhspleáchas polaitiúil. Bhí gealltanús tugtha go dtabharfaí cuidiú don Ghaeltacht agus go neartófaí an Ghaeilge, agus bhí baint aige sin le bunú *An t-Éireannach*. Ba é an toradh is mó a bhí ar bheartas an rialtais nua dól Gaeltachta a thabhairt isteach agus cuid teaghlach a aistriú go Contae na Mí. Bhí lámh ag an bpáipéar leis an dara beart agus rinne sé neart tráchtairíochta ar an dól.

Gheall de Valera agus é san fhreasúra go bhfoilseofaí leagan seachtainiúil Gaeilge de *The Irish Press*. Faoi 1934 ní raibh faic déanta faoi sin ná faoi cheist na talún agus cuireadh *An t-Éireannach* ar bun dá bharr. Bhí a lán iriseoirí ag scríobh dó agus Tomás Ó Flaithearta, Sorcha Ní Ghuairim agus Seán Beaumont chun tosaigh.

Bhí dearcadh idirnáisiúnta de chuid na heite clé ag an bpáipéar. Dhéantaí tráchtairíocht éigin ar chúrsaí polaitíochta agus ar chúrsaí reatha, go háirithe stailceanna agus ceisteanna éigin sóisialta. Den chéad uair riamh bhí cur síos ar nuacht áitiúil ón nGaeltacht féin.

Bhain *An t-Éireannach* le gluaiseacht eagraíochtaí nua: Muinntir na Gaedhealtacha (éileamh ar thalamh), Coiste na bPáistí (scéim chun saoire sa Ghaeltacht a thabhairt do pháistí bochta ó na cathracha), Clann na hÉireann (eagraíocht do dhaoine óga), Cumann Gaelach na hÉireann (eagraíocht chun úsáid na Gaeilge a chur chun cinn agus í i gcomórtas le Conradh na Gaeilge). Lochtaigh *An t-Éireannach* cuid de bheartais an Chonartha agus an dá pháirtí mhóra.

Bhí fadhbanna ann. Is beag an phingin a bhí le spáráil ag daoine sa Ghaeltacht chun páipéar a cheannach. D'fhág seo go raibh an páipéar ag brath ar dheontais ón rialtas agus iad ag dul i laghad i gcónaí. Ní raibh an tAire Airgeadais róshásta leis an bpáipéar toisc é a bheith chomh géar sin. Is iomaí duine de mhuintir na Gaeltachta nach raibh léamh na Gaeilge aige agus bhí achrann ann faoi chúrsaí canúna. B'fhéidir go ndíolfaí 500 cóip sa tseachtain.

Ailt an-mhaith a bhí in *An t-Éireannach* agus scoth na Gaeilge iontu. Ba é an chéad fhoilseachán de chuid na Gaeltachta é agus thug sé deis scríbhneoireachta do Mháirtín Ó Cadhain agus do mhórán eile. É ina réamhtheachtairí ag na gluaiseachtaí radacacha a bhí sa Ghaeltacht níos faide anonn agus ní raibh a leithéid eile ann maidir le polaitíocht agus teanga go dtí deireadh na seascaidí.

Tagairt: Éamon Ó Ciosáin, *An t-Éireannach 1934-37: Páipéar Sóisialach Gaeltachta*, Baile Átha Cliath, An Clóchomhar Tta, 1993.

Thug Greg Byrnes caint faoi 'Mícheál Ó Síothcháin, Sydney 1922-37: easpag agus teangeolaí'. Athbheochanai mór, údar, teangeolaí agus bailitheoir béaloidis ba ea an Síothchánach, agus chuidigh sé le Coláiste na Rinne a bhunú. Bhí cónaí air in Sydney idir na blianta 1922 agus 1937, ach chaith sé tamall maith ar saoire in Éirinn i 1926 agus 1933. Chomh luath is a bhain sé an Astráil amach lean sé air ag cur na Gaeilge chun cinn agus é ag obair i gcomhar le gníomhaithe teanga sa Chonradh agus in áiteanna eile.

Bhí machnamh déanta aige cheana ar úsáid na Gaeilge ag imircigh. Ba dhóigh leis gur chóir dóibh an teanga a shaothrú le dúthracht thar lear agus mhol sé tábhacht chultúrtha an dúchais a bhí ag siúl léi. B'fhéidir gurb eisean an t-aon duine a mhaigh gur trí Ghaeilge amháin ab fhéidir an oidhreacht seo a mheas mar ba cheart. Dúirt sé é seo le grúpaí pobail agus ní le hintleachtóirí amháin. D'fhiafraigh Greg an raibh féinmheas agus mar sin de i gceist.

Ba chuma leis cá raibh Gaeil ina gcónaí, mar bhí an aidhm chéanna acu go léir. Ach ghlac sé leis go mbeidís dílis don tír a raibh siad fódaithe ann. Bhí súil aige go leanfadh an athbheochan in Sydney, rud a tharla.

Tagairtí: Gréagóir Ó Broin, 'Ag Freastal an Dá Thrá: An Dr Ó Síothcháin, 1922-1937', *An Linn Bhui*, (17) 2013, lgh 94-98; 'Árthach an Óir' ag a Chéad', *An Linn Bhui*, Uimhir 32 (2009), lgh 135-139; Greg Byrnes, 'The linguistic work of Michael Sheehan', *Studia Hibernica*, 32 (2002-2003), pp 179-185; 'Dr Michael Sheehan in Australia, 1922-1937', in Philip Bull, Chris McConville and Noel McLachlan (eds), *Irish-Australian Studies: Papers delivered at the Sixth Irish-Australian Conference*, July 1990, Melbourne, La Trobe University, 1991, pp 1724.

Labhair Stuart Traill faoi 'Acmhainn chun Gaeilge a mhúineadh'. D'fhiafraigh sé céard iad na critéir is mó agus tusa ag féachaint ar acmhainn. Chun rogha maith a dhéanamh ba cheart do mhúinteoirí a bheith ag smaoineamh

ar roinnt rudaí: Cé hiad na daltaí (aois, náisiúntacht), cén fáth a bhfuil suim acu sa Ghaeilge, céard é an cuspóir (scrúdú, turas srl), cá mhéad am atá le fáil gach seachtain.

Chun an rogha is fearr a dhéanamh bíonn céisteanna eile le freagairt: An gcoimeádfaidh sé suim an ranga, an bhfuil sé éifeachtach, an bhfuil sé molta ag múinteoir ar bith eile? Is é an rud is measa ná go gcaithfidh tú ‘capaill a athrú agus tusa i lár an tsrutha’.

Luaigh Stuart céard atá le fáil na laethanta seo: caighdeán oifigiúil, siollabas, TEG srl, leabhair, bogearraí, CD-ROM, meáin chumarsáide, acmhainní ar an idirlíon. Taobh amuigh den rang tá scoileanna geimhridh agus samhraidh (féach deirí seachtaine lántumtha i Meiriceá), agus naisc le ranganna eile nó le daltaí in áiteanna éile sa tír.

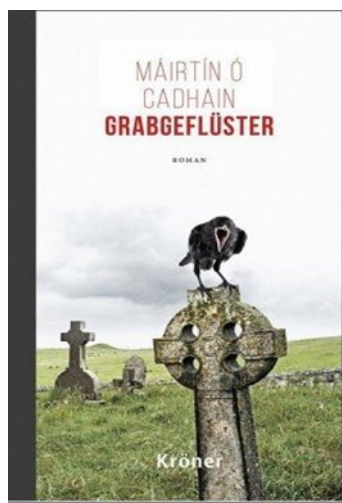
Dúirt múinteoir eile, Marc Ó Conaill, gur iomaí acmhainn a bhí á úsáid ag múinteoirí Gaeilge sular tháinig TEG ann – ailt, físeáin ón Idirlíon, giotáí fuaime srl. Ach theastaigh óna rang féin díriú ar na hacmhainní TEG a chuireann Maigh Nuad ar fáil do A1 and A2, agus leo sin a chloígh siad. Dúirt sé gur cheart é seo a phlé tar éis na scrúduithe, mar dealraíonn sé go gcuirtear an iomarca béime ar na scrúduithe agus dá bhrí sin nach bhfuil na ranganna chomh suimiúil sin.

Dúirt Éilis Hurst gurb iad seo na hacmhainní is fearr léi chun Gaeilge a fhoghlaim: Gaeilgeoirí; an Foclóir Scoile (English-Irish, Irish-English Dictionary), foilsithe ag An Gúm; an Teaglann (www.teaglann.ie); Duolingo (www.duolingo.com/course/ga/en/Learn-Irish-Online); agus TG4.

Táimid buíoch do Val Noone as ábhar na tuairisce seo a sholáthar.

Cré na Cille i nGearmáinis

Tá *Cré na Cille*, mórshaothar Mháirtín Uí Chadhain, ar fáil anois i nGearmáinis mar *Grabgeflüster*. Ag Cló Iar-Chonnacht atá cearta an leabhair agus ba bhreá leo an fháilte a cuireadh roimh an aistriúchán sa Ghearmáin.¹

Ba í Gabriele Haefs an t-aistritheoir. Chaith sí bliain i gceann na hoibre agus an-mheas aici i gcónaí ar Ghaeilge an Chadhnaigh - Gaeilge achrannach dheacair, gan amhras, agus, ar ndóigh, blas láidir na canúna uirthi.

Tá sé de chuspóir ag Cló Iar-Chonnacht *Cré na Cille* a chur ar fáil in os cionn fiche teanga faoin mbliain 2015. Tá leagan Ollainnise le hAlex Hijmans² agus leagan Seicise le Radvan Markus³ le teacht amach an bhliain seo

¹ Féach, mar shampla, leirmheas Jan Wilm ('Gräber haben Ohren') in *Frankfurter Allgemeine*, 21/6/2017.

² https://ga.wikipedia.org/wiki/Alex_Hijmans

³ https://ga.wikipedia.org/wiki/Radvan_Markus

chugainn. Foilsíodh leagan Ioruaise tamall de bhlianta ó shin. I 2015 foilsíodh dhá leagan Béarla – ceann le hAlan Titley agus ceann eile le Liam Mac Con Iomaire agus Tim Robertson.

Droch-Ghaeilge ag múinteoirí in Éirinn

Tá Príomhchigire na Roinne Oideachais agus Scileanna in Éirinn, Harold Hislop, tar éis rud a mhaíomh go soiléir nach raibh ach ina chogar go dtí seo: tá caighdeán Gaeilge na múinteoirí go dona i gcoitinne. Baineann an fhadhb seo le múinteoirí bunscoile, múinteoirí Gaeilge agus múinteoirí atá ag múineadh ábhair eile trí Ghaeilge.⁴ Is deacair do phríomhoidí, mar sin, teacht ar mhúinteoirí atá ábalta stair, matamaitic nó fisic a mhúineadh i nGaeilge.

Dúirt an Príomhchigire go raibh an Roinn ag iarraidh an fhadhb a fhuascailt. Tá, mar shampla, cúrsaí nua ann do mhúinteoirí atá chun dul ag obair i scoileanna lán-Ghaeilge.

Tá Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge ar an gCeathrú Rua chun dhá chúrsa nua sa Ghaeilge a sholáthar do mhúinteoirí. Beidh múinteoirí cáilithe in ann cúrsaí dhá bhliain a dhéanamh chun Ard-Diplóma sa Ghaeilge Fheidhmeach agus teastas iarchéime in Ardscileanna Gaeilge do Mhúinteoirí a fháil.

Tá an tArd-Diplóma dírithe ar mhúinteoirí a bhain céim onóracha amach in ábhar seachas an Ghaeilge. Mura bhfuil uait ach faobhar agus snas a chur ar do chuid Gaeilge bainfidh tú tairbhe as an Teastas Iarchéime. Táthar ag iarraidh a oiread múinteoirí a mhealladh chun na gcúrsaí agus is féidir agus léachtaí, ceardlanna agus seimineáir ar fáil ar líne chomh maith le ceardlanna ar an gcampas.

Cúrsaí timpeallachta

Pampadum Shola agus bagairt na heoclaipe

Colm coille Nilgiri i bPáirc Náisiúnta Pampadum Shola
Wikimedia Commons

Níl páirceanna náisiúnta in easnamh ar an India, cé nach annamh conspóid ar siúl faoin dóigh a ndéantar iad a chaomhnú. Tá Páirc Náisiúnta Pampadum Shola i Stát Kerala ar an gceann is lú méid agus í lán d'ainmhithe agus d'éin fhíorshuimiúla. Tá an cat crainn Nilgiri ann (cé gurb annamh a gheofa spléachadh air); nochtann madraí fiáine agus liopaird ar maidin agus tráthnóna; tá an tíogar Beangálach le fáil ann, agus tá méadú ag teacht ar an méid eilifintí, buabhail uisce agus langúr atá ann. Tugtar dídean do chuid mhaith ean ann – an colm coille, cuiliri, pearóidí agus eile.

⁴ <http://tuairisc.ie/is-cinntech-nach-bhfuil-caighdean-gaeilge-na-muinteoiri-sasuil-priomhchigire-na-roinne-oideachais/>

Tá foraois dhúchasach ann agus luibheanna leighis. Ach tá naimhde ón Astráil - crainn eoclaipe agus acaicia (caoladain nó *wattles*) - ag bagairt ar phlandaí, ainmhithe agus éin. Tháinig siad ann de bharr na bplandálacha agus is deacair iad a dhíbirt. Iad ag slogadh an cheantair agus ag ídiú uisce.

Pampadum Shola
Wikimedia Commons

Ní san India amháin atá an fhadhb seo le fáil: tá crainn eoclaipe na hAstráile scaipthe tríd an domhan toisc gur shíl daoine éigin gurbh acmhainn fhóna iad agus gan tuiscint acu ag an am ar an dochar ar féidir leo a dhéanamh. Tá siad le fáil i Meiriceá Thuaidh, san Eoraip, san Afraic agus san Áise.

Tá dhá rud a fhéadann an timpeallacht a chur ar ais ar a seanléim in Pampadum Shola: tinte agus athchur féir. Scrios roinnt tinte foraoise cuid de na coimhthígh, ‘tubaiste’ ar fháiltigh an roinn foraoiseachta roimpi. Anois táthar chun féar dúchasach a athchur ann. Tá an roinn agus eagraíochtaí neamhrialtais ag tabhairt grúpaí pobail isteach (go háirithe na mná) chun cuidiú leis an obair agus léargas a thabhairt ar chaomhnú na timpeallachta.

Is maith an rud é seo ar chúis eile: tugann sé deis do bhunadh na háite lámh a bheith acu i riar na páirce. Is fada nós ag rialtas (nó rialtais) na hIndia smacht a choinneáil ar acmhainní nádúrtha (foraoisí, mar shampla) a bhíodh mar acmhainní ag pobail áitiúla. A mhalairt de scéal atá ann anseo agus é le moladh.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .